

**Stratégia Slovenskej
republiky
pre integráciu Rómov**

obce Jovsa

do roku 2020

Materiál vznikol na podnet:

3 089. zasadnutie Rady Európskej únie pre zamestnanosť, sociálnu politiku, zdravie a spotrebiteľské záležitosti zo dňa 19. 05. 2011

zasadnutie Európskej rady zo dňa 24. 06. 2011

na základe plánu práce vlády SR na rok 2011

Materiál bol schválený uznesením vlády SR c. 1/2012 dňa 11. januára 2012.

Stratégia reaguje na potrebu riešiť výzvy spojené so sociálnym a spoločenským začleňovaním rómskych komunít i na úrovni Európskej únie. Princípy predkladanej stratégie by sa mali stať základom politík s cieľom riešiť nepriaznivú situáciu cieľovej skupiny pre obdobie do roku 2020, ako aj pre programové obdobie na roky 2014 – 2020 pre použitie štrukturálnych fondov.

Predkladaná stratégia je vzhľadom na skúsenosti pri aplikácii predchádzajúcich strategických materiálov koncepcne zarámcovaná princípmi prístupu k riešeniam tzv. rómskej problematiky.

Stratégia je zároveň zameraná na viaceré cieľové skupiny:

- Rómov ako národnostnú menšinu,
- rómske komunity,
- marginalizované rómske komunity.

Väčšina opatrení a sociálnych intervencií je zameraná na marginalizované rómske komunity.

Dôležitým aspektom je i smerovanie politík na väčšinovú populáciu.

Predložená stratégia je koncepčným materiálom definujúcim smerovanie verejných politík v oblasti sociálneho začleňovania rómskych komunít, a to bez ohľadu na mieru ich marginalizácie. Pre úspešnú implementáciu stratégie je nevyhnutné vypracovať a rozpracovať akčné plány, ktoré špecifikujú potreby jednotlivých komunít.

Pri definovaní politík zameraných na postupné odstraňovanie chudoby a sociálne vylúčenie marginalizovaných rómskych komunít, stratégia čerpá z procesu prípravy vecného zámeru zákona o sociálne vylúčených spoločenstiev, ktorý pripravovalo MPSVR SR.

Predkladanú stratégiu vníma Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity ako otvorený dokument, ktorý sa bude postupne dopĺňať a dopracovávať o prílohy, v ktorých budú akčné plány, dáta a nevyhnutné informácie a podklady. V súčasnosti v mnohých oblastiach absentujú dáta, ktoré vďaka partnerom – Svetovej banke a Rozvojovému programu OSN (UNDP) budú v nasledujúcich mesiacoch k dispozícii pri tvorbe inkluzívnych politík.

Zámer Slovenskej republiky pri začleňovaní rómskych komunít

Vláda Slovenskej republiky (ďalej iba „vláda SR“) prijíma Stratégiu Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 (ďalej iba „stratégia“) s odhodlaním výrazne podporiť procesy smerujúce k sociálnemu a ekonomickému začleneniu rómskych komunít na Slovensku. Vláda SR konštatuje, že kvalita života rómskych komunít sa v porovnaní s rokom 1989 zhoršila z viacerých dôvodov, a že bez vonkajšieho zásahu nemožno stav rómskych komunít v reálnom čase zlepšiť.

V prípade odkladania a odsúvania riešenia otázok sociálneho začleňovania rómskych komunít hrozí nárast napätia medzi majoritným obyvateľstvom a Rómami, ktoré môže prerásť do otvorených konfliktov vrátane fyzického násillia.

Predkladaná stratégia je strešným dokumentom pre oblasť začleňovania všetkých cieľových skupín rómskej populácie. Táto stratégia predpokladá, že jednotlivé ministerstvá a ostatné inštitúcie štátnej správy, miestnej a regionálnej samosprávy budú dôsledne aplikovať jej princípy pri tvorbe svojich verejných politík. Pre riešenie tak zložitej a multisektorálnej problematiky, ako je inklúzia marginalizovaných rómskych komunít je nevyhnutná úzka spolupráca a iniciatíva všetkých ústredných, regionálnych a miestnych inštitúcií. Osobitné miesto pri vytváraní predpokladov na inklúziu marginalizovaných rómskych komunít majú predovšetkým Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR; Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, Ministerstvo zdravotníctva SR a Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR. Každé z týchto ministerstiev by malo v súlade s touto stratégiou pripraviť legislatívne návrhy, ktoré zásadným spôsobom prispievajú k riešeniu súčasnej exklúzie a diskriminácie rómskych komunít a zvrátia terajší negatívny trend. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR napríklad pripravilo vecný zámer zákona o sociálne vylúčených spoločenstvách, ktorý vhodne rieši otázky v kompetencii ministerstva a má významné presahy do ďalších oblastí.

Úlohou stratégie je vytvoriť základ pre akčné plány a ustanoviť úlohy na prípravu opatrení, politík a právnych noriem na všetkých úrovniach štátnej správy v Slovenskej republike na obdobie rokov 2012 – 2020. Je potrebné, aby princípy definované v stratégii boli zahrnuté do príslušných právnych noriem týkajúcich sa priamo alebo nepriamo rómskych komunít na Slovensku. Právne normy, ktoré sa budú v budúcnosti predkladať za účelom rómskej inklúzie, sa musia riadiť princípmi stanovenými v Stratégii Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020. Hlavným zámerom stratégie je zastavenie segregácie rómskych komunít, výrazný pozitívny obrat pri sociálnom začleňovaní rómskych komunít, nediskriminácia a zmena postoja väčšinového obyvateľstva voči rómskej menšine.

Úspech procesov sociálnej a ekonomickej integrácie a politiky začleňovania závisí od zosúladenia politík vo vzťahu k trom cieľovým skupinám, ktoré sa navzájom prekrývajú. Iniciatívy zamerané na začleňovanie musia navzájom vyvažovať potreby týchto troch skupín – Rómov, rómskych komunít a marginalizovaných rómskych komunít. Vláda SR uznáva, že rôzne typy vylúčenia ovplyvňujú život Rómov ako národnostnej menšiny, všetkých typov rómskych komunít, vrátane marginalizovaných rómskych komunít.

Strategické a koncepčné materiály sledujúce začlenenie rómskych komunít sa na Slovensku prijímali od roku 1991 a postupne sa im podarilo definovať rozsah problémov a priority pri ich riešení. Stratégie prijaté od roku 1991 nedefinovali situáciu rómskej populácie na Slovensku s využitím teoretického rámca, ktorý by umožnil komplexnejšie vnímanie rómskej problematiky a vylúčenia Rómov a neuspeli ani pri prepojení rozhodujúcich subjektov a inštitúcií, stanovení zrozumiteľných plánov jednotlivých krokov, ako ani pri vyčlenení finančných prostriedkov na samotné aktivity.

Riešeniu situácie rómskej populácie určite nepomáhala častá diskontinuita vládnych politík, ktorá súvisela s výmenami vlád na Slovensku. Ďalším dôvodom stagnácie sociálneho začleňovania rómskych komunít bol nedostatok politickej vôle na štátnej, regionálnej a lokálnej úrovni. V predkladanej stratégii sa zdôrazňuje dôležitosť vnímania sociálnej inklúzie vo všetkých jej rozmeroch, ktorá je nevyhnutným predpokladom pre úspech politiky začleňovania rómskej populácie.

Tento cieľ je možné dosiahnuť len za účasti všetkých zainteresovaných strán: štátu, vyšších územných celkov, samospráv, mimovládnych organizácií, cirkví, médií, akademických inštitúcií, nerómskej väčšinovej populácie a samotných Rómov.

Rámcovanie stratégie – marginalizácia, multidimenzionálne vylúčenie a chudoba

Vláda SR sa stotožňuje s definíciou sociálneho vylúčenia ako procesu, ktorý systematicky znevýhodňuje určitú skupinu ľudí na určitom území a prehľbuje ich marginalizáciu. Rómovia v týchto marginalizovaných regiónoch reprezentujú populáciu, ktorá je chudobná. Táto chudoba však nadobúda extrémne podoby, ktoré sa u majoritnej populácie v marginalizovaných územiach nevyskytujú. V záujme lepšieho porozumenia problémov, ktorým dnes čelia marginalizované rómske komunity, vláda SR prijala koncept sociálneho vylúčenia, ktorý zachytáva premeny charakteru a nových znakov dnešnej chudoby – pretrvávanie chudoby v čase, jej priestorová koncentrácia sprevádzaná marginalizáciou, závislosť na sociálnom systéme štátu a rozpad tradičných sociálnych inštitúcií. Chudobu treba chápať ako „mieru, v ktorej jednotlivec žije bez potrebných zdrojov“. Výhodou využívania tejto definície je neredukovanie chudoby len na chudobu materiálnu a finančnú, ale znamená prenos dôrazu od finančného znevýhodnenia na jej viacrozmernú povahu, čiže identifikovanie nedostatku rôznych zdrojov, v dôsledku ktorých sa jednotlivci stanú chudobnými a postupne sociálne vylúčenými. Sociálna exklúzia je chápaná ako systematický proces marginalizácie, izolácie a oslabovania sociálnych väzieb, ktorý je evidentný na úrovni jednotlivca, aj na úrovni spoločenských skupín. Exklúzia znamená vylúčenie z participácie na bežnom spôsobe sociálneho života. Najohrozenejšími sú jednotlivci, respektíve skupiny osôb, ktoré majú oslabenú väzbu minimálne k jednej zo štyroch integračných rovín, prostredníctvom ktorých sú integrované do spoločnosti: k demokracii a právu (podporujú občiansku integráciu), k trhu práce (podporuje ekonomickú integráciu), k sociálnemu štátu (podporuje sociálnu integráciu) a rodine spolu s komunitou (podporujú interpersonálnu integráciu). Vylúčenie z jednej integračnej zložky znamená súčasne vo väčšine prípadov vylúčenie v ďalších rovinách. Predkladaná stratégia má za cieľ smerovať k odstráneniu nasledovných foriem sociálneho vylúčenia Rómov, rómskych komunít a marginalizovaných rómskych komunít:

Ekonomické vylúčenie znamená v konečnom dôsledku vylúčenie zo životného štandardu a životných šancí obvyklých v spoločnosti či v danej skupine. Východiskom môže byť napríklad postavenie jednotlivcov na trhu práce, úroveň spotreby a veľkosť príjmu, majetok, štandard bývania a pod.

Kultúrne vylúčenie je odoprenie práva jedinca či skupiny participovať na kultúre spoločnosti a zdieľať jej kultúrny kapitál, vzdelanosť a kultúru.

Symbolické vylúčenie nastáva za podmienky, že sociálna a kultúrna identita sú do značnej miery zároveň symbolickými identitami. Skupina je symbolicky konštruovaná a pomocou symbolov aj potvrdzovaná a členstvo v skupine je symbolicky potvrdzované, či odmietané. Symbolické vylúčenie je spojená so stigmatizáciou jedincov a skupín vnímaných ako odlišné, deviantné, či cudzie. Identifikovať ju možno napríklad na základe miery sociálneho dištancu, existencie predsudkov i stereotypov.

Priestorové vylúčenie je koncentrácia vylúčených jednotlivcov a sociálnych skupín v určitých geografických priestoroch. V prípade rómskych komunít možno identifikovať takzvané segregované rómske osídlenia (osady, mestské getá) a tiež

jav dvojitej marginalizácie. Tieto formy sociálneho vylúčenia sa často prejavujú zamedzením prístupu k sociálnym službám, zdravotnej starostlivosti a siete sociálneho zabezpečenia. Existujú aj ďalšie formy vylúčenia, ktoré sa v prípade Rómov, rómskych komunít a marginalizovaných rómskych komunít na Slovensku vyskytujú v menej zjavnej forme:

- Politické vylúčenie znamená odoprenie občianskych, politických a základných ľudských práv.
- Vylúčenie z mobility vo fyzickom priestore a v hierarchii sociálneho postavenia.
- Sociálne vylúčenie v užšom zmysle slova zabraňuje dosiahnutiu určitého sociálneho statusu alebo účasti v niektorých sociálnych inštitúciách.
- Vylúčenie z bezpečnosti a vystavenie vyšším bezpečnostným rizikám.

Formy sociálneho vylúčenia sú aj psychologické a súvisia s nedostatkom emocionálnych zdrojov. Ich sprievodným javom je pocit hanby, ostychu a individuálneho zlyhania, ako i celková neistota a zraniteľnosť.

Príčinami sociálneho vylúčenia sú nezamestnanosť, chudoba, nízka úroveň vzdelania a kvalifikácie, pričom tieto faktory sa vo svojom vplyve na sociálne vylučovanie vzájomne podmieňujú. V prípade sociálneho vylúčenia rómskej populácie je to navyše aj etnicita, ktorá môže generovať vylúčenie.

Sociálne vylúčenie je však nielen dôsledkom, ale aj príčinou nízkej úrovne vzdelania a kvalifikácie, nezamestnanosti a multidimenzionálnej chudoby. V prístupe praktickej politiky sa rozdiel medzi príčinami a dôsledkami sociálneho vylučovania stiera. Sociálne intervencie, ktoré nepristupujú k sociálnemu vylučovaniu dynamicky, neriešia problém sociálneho vylučovania komplexne, a preto z dlhodobého hľadiska, budú neúspešné.

Európa 2020 a Rámec EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020

Európska únia v snahe čeliť hospodárskej kríze prijala v roku 2010 stratégiu Európa 2020, ktorá ako jednu z hlavných iniciatív definuje Európsku platformu na boj proti chudobe. Jej ciele sú zabezpečiť hospodársku, sociálnu, územnú súdržnosť, zvyšovať povedomie a uznať základné práva ľudí žijúcich v chudobe a čeliacich sociálnemu vylúčeniu, umožniť im dôstojný život a aktívnu účasť na živote spoločnosti. Snahou je vytvoriť platformu pre spoluprácu, partnerské hodnotenie, výmenu osvedčených postupov a usilovať sa o eliminovanie sociálneho vylúčenia. Rovnako prijať konkrétne opatrenia, a to aj prostredníctvom cielenej podpory zo štrukturálnych fondov, najmä z Európskeho sociálneho fondu. Na vnútroštátnej úrovni sa očakáva, že členské štáty budú podporovať opatrenia zamerané na riešenie osobitných okolností mimoriadne ohrozených skupín (napr. rodín s jedným rodičom, menších, rómskych komunít, ľudí s postihnutím a ľudí bez domova) a využívať svoje systémy sociálneho zabezpečenia a dôchodkové systémy v plnej miere s cieľom poskytnúť primeranú podporu príjmu a zabezpečiť prístup k zdravotnej starostlivosti.

Stratégia Európskej únie Európa 2020 na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu vytvára priestor pre ekonomickú a sociálnu integráciu najpočetnejšej menšiny v Európskej únii – Rómov.

Rámec EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020

Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov z apríla 2011 nazvané Rámec EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020 (ďalej iba rámec EÚ)⁹ možno vnímať ako výzvu k rozpracovaniu problematiky integrácie rómskej populácie v Európskej únii. I keď sa v rámci EÚ konštatuje, že hlavnú zodpovednosť pri presadzovaní inkluzívnych politík majú členské štáty, predsa len koordinovaný postup a záujem orgánov EÚ je prelomovým a dáva nádej, že do roku 2020, by malo dôjsť k výrazným pozitívnym zmenám najmä v prístupe rómskej populácie k štyrom hlavným oblastiam: vzdelaniu, zamestnanosti, zdravotnej starostlivosti, bývaní.

Komisia oceňuje predchádzajúce medzinárodné iniciatívy, predovšetkým Dekádu začleňovania rómskej populácie 2005 – 2015 (ďalej iba „dekáda“) a vyzýva k zosúladeniu vnútroštátnych stratégií. Základnou zásadou by malo byť odstránenie segregácie, pokiaľ existuje. Pri príprave politík by jednotlivé členské štáty mali vziať do úvahy vnútroštátne ciele politík integrácie a plány reforiem, prideliť na jednotlivé programy dostatočné prostriedky zo štátnych rozpočtov, ktoré pokiaľ to bude vhodné, budú doplnené prostriedkami z medzinárodných organizácií a rozpočtu EÚ. Nevyhnutnou podmienkou je navrhnuť účinné monitorovacie mechanizmy na hodnotenie pokroku. Celý proces prípravy, implementácie a monitorovania sa bude realizovať v úzkej spolupráci s rómskou občianskou spoločnosťou a regionálnymi a miestnymi úradmi. Rámec EÚ vytvára možnosť koordinovaného postupu na všetkých úrovniach (medzinárodnej, vnútroštátnej, regionálnej a v konečnom dôsledku aj lokálnej) so všetkými zainteresovanými stranami vrátane Rómov.

Princípy stratégie

Rastúca extrémna chudoba a systematický sociálny prepád väčšiny lokálnych spoločenstiev marginalizovaných rómskych komunít od roku 1989 poukazuje na potrebu zmeny prístupu verejných politík v tejto oblasti. Predložená stratégia je založená na potrebe prechodu od pasívnej starostlivosti štátnych a samosprávnych orgánov smerom k aktivizujúcej pomoci. Tento prechod však nemá mať podobu reštriktívnych opatrení uplatňujúcich sankcie, ale má byť zameraný na prekonanie širokospektrálneho vylúčenia, ktorému sú vystavení príslušníci marginalizovaných rómskych komunít, rómskych komunít a v niektorých dimenziách Rómovia všeobecne. Stratégia vlády SR je založená na snahe minimalizovať vplyv jednotlivých typov vylúčenia vo vzťahu k rómskym komunitám a rozvinúť politiku integrácie. Integrácia spolu s nediskrimináciou¹⁰ sú základným smerovaním v prístupe k rómskej populácii na všetkých úrovniach. Zo strany Rómov a rómskych komunít je stratégia založená na princípe vytvárania reálnych možností na aktivizáciu sa jednotlivca alebo komunity, výsledkom ktorej by malo byť zmenšenie rozdielov medzi rómskou populáciou a väčšinovou spoločnosťou. Nediskriminácia je stavebným prvkom a súčasťou ostatných princípov tvorby politík zameraných na inklúziu Rómov. Zníženie diskriminácie a zlepšenie úrovne dodržiavania ľudských práv je organickou súčasťou stratégie a jej zámerov. Odstraňovanie diskriminácie vo všetkých jej podobách (štrukturálna, inštitucionálna, priama, nepriama...) je podmienkou alebo sprievodným javom procesov destigmatizácie, desegregácie, degetoizácie, posilňovania solidarity, dodržiavania zákonnosti, ako aj partnerstva, komplexnosti a ostatných implemetačných princípov. Princíp nediskriminácie

umožňuje zamerať sa tak na problémy cieľových skupín ako potenciálnych obetí diskriminácie, ako aj väčšinovej spoločnosti, z hľadiska zvyšovania jej citlivosti voči diskriminácii, odbúravania stereotypov a predsudkov ako spúšťačov diskriminačného správania. Zároveň jeho uplatňovanie vyžaduje dôsledne zohľadňovať existujúcu viacnásobnú diskrimináciu rómskej populácie, t. j. súčinné pôsobenie viacerých dôvodov diskriminácie, keď okrem etnicity je znevýhodňujúcim faktorom aj rod a vek. V takýchto prípadoch ide o viacnásobnú diskrimináciu rómskych žien, detí, či starších, ale aj iné možné dôvody diskriminácie.

Stratégia podmieňuje úspešnosť verejných politík v oblasti inklúzie rómskych komunít akceptáciou princípov, ktorými sa tvorcovia verejných politík musia riadiť.

Základné strategické princípy sú:

- destigmatizácia
- desegregácia,
- degetoizácia.

Problémy spojené so stigmatizáciou sa v prevažnej miere týkajú väčšiny rómskej populácie v spoločnosti. Segregácii sú v rôznych podobách vystavené viaceré rómske komunity a dôsledkom getoizácie sa stávajú marginalizovanými. Všetky prijímané opatrenia vo vzťahu k cieľovým skupinám stratégie musia akceptovať tieto strategické princípy a v prípade, že nebude možné alebo účelné naplniť jeden z princípov, je nevyhnutné posilniť napĺňanie princípov ďalších. Predložená stratégia vychádza z predpokladu, že tieto tri princípy musia byť prepojené v premýšľaní o politikách, ktoré sa týkajú niektorej z cieľovej skupiny. Okrem uvedených princípov sa právne normy, ktoré sa svojim dopadom dotýkajú cieľovej skupiny, musia riadiť všeobecnými cieľmi, ktoré vyplývajú z rovnosti ľudí pred zákonom a všeobecných princípov demokratického štátu – rovnosti, subsidiarity, eliminácia sociálnych rizík, sociálnej kohézie a sociálnej participácie.

Princíp destigmatizácie

Stigmatizácia je proces sociálneho označovania, kedy určitý jedinec alebo sociálna skupina dostanú od spoločnosti „označenie“ (nálepku), ktorým sa im pripisujú znaky pochádzajúce zo stereotypu a nie zo znalostí o ich skutočnom správaní¹¹. Sociálna stigmatizácia je sociálne označovanie z hľadiska skupinovej príslušnosti. Stigmatizácia spätne vplyva na myslenie, správanie a činnosť označovaných ľudí. Ak sa so svojou stigmou stotožnia, začnú vidieť samých seba v súlade s ňou a v súlade s ňou budú orientovať aj svoju sociálnu činnosť. Jej negatívnym dôsledkom je diskriminácia a prenasledovanie stigmatizovaných osôb. Správanie a činnosť stigmatizovaných jedincov bývajú pripisované ich prirodzeným vlastnostiam a interpretované ako prejav ich zlej vôle, výsledok patologickosti a považované za dôkaz oprávnene zlého postoja k nim. Destigmatizovať príslušníkov stigmatizovaných skupín znamená dosiahnuť v dominujúcej skupine, aby pristupovala ku každému členovi stigmatizovanej skupiny individuálne a posudzovala ho na základe jeho skutočného správania a činnosti.

Destigmatizácia by mala prebiehať v rovine inštitucionálnej aj v rovine bezprostredných sociálnych vzťahov. Nástrojom by mal byť nestigmatizujúci, neutrálny prístup úradníkov verejnej správy k výkonu svojich činností a výchova

k tolerancii v celej spoločnosti. Pre členov stigmatizovaných skupín to znamená zbaviť sa obranného správania voči príslušníkom väčšinovej spoločnosti, ktoré táto spoločnosť chápe ako cudzie.

Princíp desegregácie

Segregácia znamená zoskupovanie osôb, ktoré majú podobné sociálne znaky, v určitom priestore geografickom, alebo sociálnom. Segregácia tak vo svojich dôsledkoch znamená výraznú sociálnu izoláciu jednej skupiny od druhej. Predkladaná stratégia sa snaží predchádzať segregácii geografickej, spojenej s bývaním na určitom teritóriu, ako aj segregácii sociálnej, ktorá znamená odčlenenie v určitom sociálnom priestore, najmä v oblasti vzdelávania a prístupu na trh práce.

Predkladaná stratégia nazerá na súčasnú segregáciu marginalizovaných rómskych komunít na Slovensku ako na výsledok procesu, v ktorom tieto dimenzie boli prepojené a je problematické ich od seba odlišovať. Dobrovoľná segregácia skupiny má obranný charakter. Umožňuje skupine pretrvať v cudzom prostredí, uchovať si svoj jazyk a kultúru. Násilná segregácia zo strany väčšinovej spoločnosti je spojená s ohrozením skupiny a často má charakter sociálneho vylúčenia a getoizácie. Rasová a etnická segregácia, ku ktorej dochádza na formálnej a neformálnej úrovni v rôznych sférach, vedie vo svojich dôsledkoch k nerovnostiam, rozdielnym životným podmienkam, rozdielnej dostupnosti služieb medzi väčšinovým spoločenstvom a etnicky, či rasovo odlišnou skupinou – v oblasti vzdelávania, bývania a zamestnávania. Dôsledkom segregácie je aj nerovnosť príležitostí a nerovný prístup k základným službám. Desegregácia tak znamená odstránenie štrukturálnej a inštitucionálnej diskriminácie. V lokálnych podmienkach môže prísť k situácii, kedy je problematické, alebo nemožné vyhnúť sa segregácii. Priestorová segregácia v takom prípade môže byť akceptovaná (napr. ako dočasné riešenie) za predpokladu, že ostatné procesy sú smerované k sociálnemu začleneniu. Napríklad aj v oblasti vzdelávania, kde je segregácia rozšírená na inštitucionálnej a neinštitucionálnej úrovni, môže byť segregácia akceptovateľná, ak ju nie je možné vyriešiť v krátkodobom horizonte (napr. pre nedostatok infraštruktúry), ale cieľová skupina musí dostávať kvalitnejšie a komplexné vzdelávanie.

V prípade, že dochádza k segregácii v oblasti vzdelávania je nevyhnutné merať a vyhodnocovať kvalitu, aby bolo možné posúdiť vyššiu kvalitu služieb v tejto oblasti.

Princíp degetoizácie

Proces getoizácie má svoje štrukturálne príčiny, na ktoré jedinec nemá zásadný vplyv. Vnútoraná podstata getoizácie vedie k neustálemu prehlbovaniu a rozširovaniu geta. V dôsledku marginalizácie, stigmatizácie a segregácie hľadá postihnutá skupina miesto, kde bude prijatá, kde ju nikto nebude odsudzovať, stigmatizovať ani ohrozovať. Z tohto dôvodu sa presťahujú na miesto, kde žijú ľudia s im podobnými charakteristikami. Takéto miesto je však väčšinou mimo oblasť, v ktorej sa bežne zdržiavajú ľudia z väčšinovej spoločnosti, a tí ho časom začnú vnímať ako miesto, kam nie je dobré chodiť. Týmto spôsobom dochádza k obojstrannému uzatváraniu miesta. Postupujúci proces getoizácie sa dá zobrazíť ako špirála predstáv majority o vlastnostiach vylučovanej skupiny. K tomu, že tieto predstavy sa naplňajú, dochádza predovšetkým kvôli akciám, ktoré zákonite vzbudzujú reakciu na strane vylučovaných. Špirálovitosť znamená v tomto prípade to, že na začiatku existuje relatívne veľký priestor, ktorý majorita s minoritou zdieľa, tento priestor sa však systematicky zužuje a priestor pre začlenenie vylúčených sa minimalizuje.

Proces getoizácie má niekoľko etáp, ktoré predložená stratégia považuje za prejavy a dôsledky getoizácie – stigmatizácia skupiny, jej vyčlenenie, sociálne vylúčenie, represia voči nej a prípadné fyzické násilie. Degetoizácia tak znamená prerušiť opísanú gradáciu sociálneho vylúčovania a vrátiť sa do počiatočného bodu, kde sa začne postupne rušiť stigmatizácia celej skupiny a k členom skupiny sa pristupuje individuálne a bez predsudkov. Getoizácia ako završenie negatívnych javov spojených so stigmatizáciou a segregáciou vždy vo svojich dôsledkoch vedie aj k sociálnemu prepadu a ďalším nežiadúcim javom, preto je nevyhnutné pri inklúzii marginalizovaných rómskych komunít striktne aplikovať tento princíp.

Princípy implementácie

Na základe doterajších skúseností možno konštatovať, že predpokladom úspešnosti politiky inklúzie a integrácie je paralelné rešpektovanie princípov implementácie, ktoré sa vzájomne podmieňujú.

Princíp solidarity

Princíp solidarity je nevyhnutné rozvíjať nielen z dôvodov právno-politických a etických, ale aj pragmatických. Vytrácanie sa vzájomnej solidarity vedie k ďalšej fragmentarizácii spoločnosti a znižovaniu sociálnej kohézie. Predložená stratégia tak vníma solidaritu ako obojstranne výhodnú. Solidarita by nemala byť podmienená zásluhovosťou, tá za istých okolností môže byť nástrojom, ak paralelne s jej aplikáciou prichádza ku destigmatizácii, desegregácii a degetoizácii. Princíp je však založený na splnení konkrétnych a transparentných kritérií pre poskytnutie pomoci. Nerešpektovanie tohto princípu vo vzťahu k tým, ktorí nedodržiavajú pravidlá, oslabuje sociálnu solidaritu zo strany ako majority, tak i rómskych komunít a ničí motiváciu sociálne vylúčených a sociálne odkázaných zmeniť svoje postavenie. Nedodržiavanie konkrétnych a transparentných kritérií pre poskytnutie pomoci ničí aj záujem majority meniť svoj pohľad na marginalizované komunity a ničí jej ochotu akceptovať opatrenia na zmenu stavu.

Princíp zákonnosti

Princíp zákonnosti vychádza z rešpektovania Ústavy Slovenskej republiky, medzinárodných zmlúv a dokumentov, práva Európskych spoločenstiev a Európskej únie a právnych predpisov Slovenskej republiky s dôrazom na zaručovanie, dodržiavanie a ochranu ľudských práv a základných slobôd. Striktné trvanie na zákonných postupoch však musí byť obojstranné, teda vyžadované od orgánov verejnej správy aj od občanov. Práve chýbajúca striktnosť pri obojstrannom dodržiavaní zákonov vedie k právnej neistote a bezvýchodiskovému stavu vzájomného obviňovania a stigmatizácie členov rómskych komunít.

Princíp partnerstva

Tento princíp úzko súvisí s princípom subsidiarity. Je založený na potrebe spolupracovať a koordinovať úsilie a prostriedky zainteresovaných subjektov, a to ako v rovine horizontálnej (obce a regióny navzájom), tak aj vertikálnej (ministerstvá, regióny, obce). Predpokladom je schopnosť navzájom pozitívne komunikovať a spolupracovať. Vážnym problémom znemožňujúcim efektivitu rozhodovania a riadenia sú koncepčné, kompetenčné, aj implementačné spory. Bez posilnenia partnerstva a vnímania vzájomnej výhodnosti spolupráce nebude

možné efektívne posilňovať postavenie rómskych marginalizovaných komúní. Súčasťou partnerstva však musí byť aj cieľová skupina predloženej stratégie. Rómovia celkovo, či rómske komunity bez ohľadu na mieru ich marginalizácie, by mali byť súčasťou rozhodovacích procesov. Na jednej strane sa tak zvyšuje pocit zodpovednosti na strane cieľovej skupiny, na druhej strane sa znižuje rozšírená nedôvera zo strany rómskych komúní.

Princíp komplexnosti

Pre úspešné naplnenie cieľov stratégie je potrebné vyžadovať komplexný a integrovaný prístup pri realizácii opatrení vo všetkých prioritných oblastiach sociálnej a ekonomickej integrácie rómskej populácie a potrebu koordinovaného a systematického prístupu tak na lokálnej, ako aj regionálnej a národnej úrovni. Princíp je založený na potrebe sústrediť úsilie a prostriedky tak, aby bola zabezpečená komplexnosť a primeranosť zvolenej sociálnej intervencie.

Princíp koncepcnosti, systémového prístupu a trvalej udržateľnosti

Tento princíp je založený na potrebe koncepcného a systémového prístupu k riešeniu problematiky vylúčenia marginalizovaných rómskych komúní. Znamená to koncepcne a systémovo postupovať pri identifikovaní sociálnych problémov, pri nachádzaní ich akceptovateľných riešení a pri ich realizácii. Sociálne intervencie musia byť založené na existencii odborných analýz a postupov a realizácii koordinovaných vo vzájomných súvislostiach. Súčasťou koncepcnosti je i podpora odbornosti a depolitizácia riešení a prístupov. Nevyhnutnou súčasťou úspešnosti riešení je aj plánovanie a vyhodnocovanie politík. V prípade preukázania úspešnosti politík je nevyhnutné mať zabezpečené ich kontinuálne pokračovanie. Trvalá udržateľnosť osvedčených programov je predpokladom úspechu.

Princíp rešpektovania regionálnych a subetnických charakteristík

Princíp je založený na rešpektovaní regionálnych rozdielov pri zavádzaní inkluzívnych politík. V rámci Slovenska sú regióny s rozdielnymi ekonomickými a následnými sociálnymi parametrami, ktoré sa vo výraznej miere odzrkadľujú na sledovaných ukazovateľoch (zamestnanosť, vzdelanostná úroveň, sociálna odkázanosť, zdravotná situácia a pod.). S tým súvisí aj etnická a náboženská rôznorodosť príslušných regiónov (nie len vo vzťahu majority k Rómom, ale aj vo vzťahu k iným národnostným menšinám a náboženským komunitám). Pri kreovaní politík, je potrebné rešpektovať aj vnútorné subetnické členenie (programy vhodné pre tzv. usadlých Rómov, nemusia byť vhodné pre tzv. olašských Rómov).

Princíp rodovej rovnosti

V záujme odstraňovania existujúcich a predchádzania vytvárania nových rodových nerovností, prijímané politiky musia dodržiavať uplatňovanie rodového hľadiska vzhľadom na fakt, že nijaké opatrenie, nijaká politika, či rozhodnutie, nie je rodovo neutrálne. Je nutné plánovať a vyhodnocovať všetky strategické ciele, opatrenia, aktivity a ich implementáciu z hľadiska dopadu na situáciu rómskych žien, rodové pomery a odstraňovanie nežiadúcich rodových stereotypov, ktoré často bránia rómskym ženám v uplatnení a vedú v konečnom dôsledku k viacnásobnej diskriminácii. Pri implementácii stratégie sa bude využívať duálny prístup v zmysle praxe EÚ: uplatňovanie rodového hľadiska a špecifická podpora žien v oblastiach,

v ktorých sú znevýhodnené voči mužom. Pred prijímaním opatrení legislatívneho a strategického charakteru sa bude vykonávať rodová analýza dopadov.

Princíp zodpovednosti a predvídateľnosti

Princíp je založený na nutnosti posilňovať ľudský, kultúrny a spoločenský kapitál v sociálne vylúčených rómskych komunitách. Politiky inklúzie by mali systematicky zvyšovať schopnosti cieľovej skupiny – Rómov celkovo, ako aj všetkých rómskych komunit a v stále väčšej miere participovať na všetkých úrovniach prípravy a realizácie stratégie. V tejto súvislosti pri realizácii rómskej integrácie sa vláda SR zameriava na systémové opatrenia zacielené na aktivizáciu príslušníkov rómskych komunit pred opatreniami založenými na pasívnom prijímaní pomoci.

Ciele iniciatív vlády SR, merateľné ukazovatele, zmeny a využitie skúseností z realizovaných prístupov

Vláda SR je presvedčená, že pri realizácii iniciatív a intervencií zameraných na zlepšenie životných podmienok rómskej populácie na Slovensku musia byť vyvážené tri ciele:

1. zlepšenie sociálno-ekonomického postavenia rozšírením reálnych možností zamestnanosti na trhu práce;
2. rozvíjanie ľudského kapitálu prostredníctvom lepšieho vzdelávania a zdravotnej starostlivosti;
3. posilnenie sociálneho kapitálu a rozvoja komunity prostredníctvom vyšších kompetencií a posilnenia participácie rómskej populácie na spoločenských a občianskych aktivitách.

Slovensko chce navzájom prepojiť iniciatívy zamerané na sociálne zraniteľné skupiny ešte vo väčšej miere ako doteraz. Rešpektovaním princípov zadefinovaných v stratégii by realizované politiky mali smerovať k väčšej komplexnosti a vzájomnej previazanosti jednotlivých aktivít. Vzdelávacie programy musia byť prepojené napríklad s problematikou riešenia otázok zdravia, projekty zamerané na oblasť bývania (výstavba domov alebo bytov, resp. ich rekonštrukcia) poskytnú pracovné príležitosti práve pre cieľovú skupinu, programy sociálnej pomoci musia byť nastavené tak, aby podporovali napríklad školskú dochádzku. Pri všetkých programoch je nevyhnutné podporovať participáciu cieľových skupín.

Mimoriadny význam v rámci implementácie stratégie vlády SR má proces vyhodnotenia jednotlivých politík a programov. Podmienkou kvalitného vyhodnocovania je potreba zmeny v prístupe zberu etnických údajov a ich využitia. Dôležitou súčasťou celého procesu vyhodnotenia (evaluácie) je kvalitné a jasné nastavenie merateľných ukazovateľov takýchto zmien.

Medzi najdôležitejšie ukazovatele zmeny v strategickej rovine vláda SR považuje:

- zmeny v názoroch spoločnosti vyhodnocované prieskumami verejnej mienky;
- znižovanie napätia v spoločnosti medzi majoritou a rómskou populáciou ako nevyhnutného predpokladu pre predchádzanie otvorenému konfliktu;
- upraviť a prijímať zákonné normy s dopadom na rómsku populáciu, ktoré budú odrážať princípy stratégie, a odmietanie noriem porušujúcich takéto princípy zisťované počtom takýchto legislatívnych opatrení;

□ vyrovnanie rozdielov medzi rómskou a majoritnou časťou populácie zisťované sledovanými ukazovateľmi v jednotlivých oblastiach, hodnoty ktorých by sa mali približovať celoslovenskému priemeru;

□ pozitívne zmeny na lokálnej úrovni, zisťované prostredníctvom analýzy dopadov implementovaných iniciatív.

Vláda SR bude považovať proces implementácie stratégie za úspešný, pokiaľ dôjde k zastaveniu negatívneho vývoja v sledovaných ukazovateľoch v prioritných oblastiach stratégie v porovnaní s lokálnymi a celoslovenskými priermi. V tomto smere pôjde hlavne o také ukazovatele, akými sú miera zamestnanosti, miera odkázanosti na štátnu sociálnu politiku, miera dosiahnutého vzdelania, priemerný vek dožitia, miera kvality bývania a pod. Konkrétne merateľné ukazovatele sú definované v rámci jednotlivých implementovaných opatrení, a to tak, aby objektívne odzrkadľovali sledované ciele. V ideálnej rovine dôjde k stavu, že služby pre marginalizované rómske komunity už nebudú potrebné.

Straty z vylúčenia Rómov

Ekonomický rozmer sociálneho vylúčenia má interné i externé vyjadrenie: nielenže vedie k chudobe a núdzi na úrovni jednotlivca a rodiny, ale predstavuje aj podstatné ekonomické a finančné náklady pre spoločnosť ako takú. Integrácia Rómov na trhu práce v strednej a východnej Európe je veľmi slabá. Dôsledkom sociálneho vylúčenia Rómov je ich vysoká nezamestnanosť, a tým aj podstatne nižšie príjmy v porovnaní s väčšinou populáciou na rovnakých pracovných pozíciách, najmä nízkokvalifikovaných.²² Tieto rozdiely na trhu práce ešte posilňujú demografické trendy v starnúcich spoločnostiach krajín strednej a východnej Európy, pretože mladí, ktorí vstupujú na trh práce, vrátane Rómov, budú musieť znášať rastúce náklady vyplývajúce z nárastu dôchodkov, výdavkov na zdravotníctvo a infraštruktúru.

Politiky stratégie - Dimenzie pokryté stratégiou

Na dosiahnutie výrazného pokroku v integrácii Rómov na Slovensku je dôležité zvýšiť úsilie a zaistiť, aby vnútroštátne, regionálne a miestne politiky integrácie boli zamerané na Rómov jasným a konkrétnym spôsobom, a prostredníctvom explicitných opatrení riešili potreby Rómov s cieľom predísť a kompenzovať nevýhody, ktorým čelia. Vláda SR v nasledujúcom období chce venovať zvýšenú pozornosť problematike nediskriminácie. Prieskumy verejnej mienky²⁶ naznačujú, že Rómovia sú diskriminácii vystavení častejšie ako väčšinová populácia, a že prípady podozrenia z diskriminácie nie sú oznamované a riešené na príslušných úradoch. Ďalšia oblasť, v ktorej musí nastať zmena je oblasť verejnej mienky, kde je nevyhnutná širokospektrálna iniciatíva zameraná na vzdelávanie a komunikáciu s verejnosťou, a to všetkými dostupnými prostriedkami na všetkých úrovniach.

Prioritné politiky Stratégie

Oblasť vzdelávania

Rómom ako právoplatne uznanej národnostnej menšine Ústava SR a medzinárodné dokumenty Rady Európy ratifikované Slovenskou republikou zaručujú právo na vzdelávanie v materinskom jazyku. V prípade rómskej národnostnej menšiny však uplatňovanie tohto práva komplikoval fakt, že rómsky jazyk bol štandardizovaný až v roku 2008. Prevažná väčšina rómskej populácie je preto vzdelávaná v slovenských školách, ktoré nezabezpečujú výučbu rómskeho jazyka a literatúry. Pri vzdelávaní

týchto žiakov si treba uvedomiť fakt, že sú súčasťou sociálne najslabších a najzaostalejších vrstiev obyvateľstva – používa sa pre nich termín žiaci z marginalizovaných rómskych komunít (ďalej iba „MRK“), respektíve žiaci zo „sociálne znevýhodneného prostredia“ (ďalej iba „SZP“). Slovenský vzdelávací systém potrebuje komplexnú reformu, ktorá bude založená predovšetkým na:

- razantnom zvýšení zaškolenosti detí z MRK od 3 rokov v materských školách – výrazná investícia do predprimárnej výchovy detí a vzdelávania detí z MRK spolu s podporou programov starostlivosti o dieťa v ranom veku³⁶;
- vypracovaní a implementovaní štandardov desegregácie vo vzdelávaní (spolu s indikátormi a následným monitoringom segregácie), ktoré by mali rešpektovať princíp sociálnej interakcie rómskych a nerómskych detí pri najvyššej možnej kvalite vzdelávania a dosahovania učebných výsledkov, s výnimkou rómskeho národnostného školstva a lokalít s väčšinovým zastúpením rómskeho obyvateľstva (podmienkou však zostáva dodržanie zásady čo najvyššej kvality vo vzdelávaní a dosahovaní učebných výsledkov);
- vypracovaní konkrétnych modelov školskej inklúzie pre rôzne situácie a cieľové skupiny s ambíciou vytvoriť všeobecný model inkluzívnej školy (do interného aj externého hodnotenia kvality školy by sa zarátaval aj tzv. index inklúzie školy ako jeden z motivačných nástrojov na realizáciu programov inkluzívneho vzdelávania). Pri kreovaní inkluzívneho vzdelávacieho prostredia by sa mali prioritne zohľadniť osobitosti žiakov pochádzajúcich z prostredia marginalizovaných rómskych komunít, osôb so zdravotným znevýhodnením, príslušníkov národnostných menšín, cudzincov a migrantov.

Globálny cieľ:

Zlepšiť prístup ku kvalitnému vzdelávaniu vrátane vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve, ale aj základného, stredoškolského a vysokoškolského vzdelávania s osobitným dôrazom na odstránenie segregácie v školách, predchádzať predčasnému ukončeniu školskej dochádzky a zabezpečiť úspešný prechod zo školy do zamestnania.

Realizovať také politiky, ktoré budú odstraňovať rozdiely vo vzdelanostnej úrovni Rómov a ostatnej populácie.

Oblasť zamestnanosti

Miera možnosti zamestnania občanov je jedným zo základných predpokladov spoločenskej a pracovnej integrácie. Tradičné zručnosti Rómov nie sú potenciálnym riešením ich nezamestnanosti, sú pre trh práce iba okrajovým záujmom. Diskriminácia rómskej populácie na trhu práce nie je jediným problémom, s ktorým sa Rómovia stretávajú pri hľadaní si zamestnania. Nízka úroveň vzdelania a zručností je veľkým nedostatkom v oblasti konkurencieschopnosti na trhu práce. Postoje zamestnávateľov k zamestnávaniu Rómov sú negatívne a nevhodne ovplyvňujú mieru zamestnanosti tejto menšiny.

Globálny cieľ:

Zlepšiť prístup k pracovným príležitostiam s osobitným dôrazom na nediskriminačný prístup na pracovný trh, ako aj aktívne politiky a programy zamerané na trh práce, vzdelávanie a odbornú prípravu dospelých a podporu samostatnej zárobkovej činnosti. Znížiť rozdiel v zamestnanosti medzi Rómami a väčšinovou populáciou.

Znížiť podiel nezamestnanosti Rómov o 50 %, keď vychádzame zo zisťovania UNDP v 2010, kedy bola miera nezamestnanosti rómskych mužov 72 % a žien 75 %.

Oblasť zdravia

Vo viacerých správach o stave rómskej populácie na Slovensku sa konštatuje, že v posledných rokoch, (resp. po roku 1989) sa zhoršuje zdravotný stav rómskej populácie. Exaktných poznatkov z tejto oblasti nie je veľa, ale napriek tomu je možné konštatovať, že rozdiel v zdravotnom stave rómskej a ostatnej populácie sa prejavuje v reálnom stave, ako i v pocitovom hodnotení. Odborníci⁴¹ za hlavné determinanty zhoršeného zdravotného stavu považujú nedostatočnú úroveň zdravotného a sociálneho povedomia; nízky štandard osobnej hygieny; nízky štandard komunálnej hygieny; bývania a ekologickú rizikovosť prostredia (nedostatočný prístup k pitnej vode, infraštruktúra). K nevyhovujúcemu zdravotnému stavu v rómskych komunitách prispieva nedostatočná výživa ako dôsledok chudoby a zhoršená reálna dostupnosť k zdravotnej starostlivosti z dôvodu nedostatku finančných zdrojov na cestovanie za lekárom. Zhoršujúca sa je i miera užívania alkoholu, tabakových výrobkov a narastajúce závislosti a s nimi previazané ďalšie riziká. Podľa niektorých autorov⁴² je v niektorých rómskych komunitách pomerne veľká genetická záťaž, ktorá súvisí s vysokou incidenciou kongenitálnych (vrodených) ochorení. Zlé životné podmienky v segregovaných rómskych osadách a v lokalitách s vysokou koncentráciou rómskej populácie, ako aj nízke zdravotné povedomie, majú vplyv na častý výskyt infekčných ochorení. Existujú náznaky, že choroby ako hepatitída, bacilárna dyzentéria sú stále závažným problémom mnohých rómskych komunít. Ide o tzv. choroby špinavých rúk, ktoré sa šíria napríklad kontaminovanou vodou a potravinami.⁴⁵ K závažným problémom patria aj infekcie dýchacích ciest. Z nedostatku hygieny pramenia choroby ako svrab a pedikulóza (zavšivenie). Rovnako pri predchádzaní infekčným ochoreniam je problémom nižšia zaočkovanosť rómskej populácie, ako aj detí v porovnaní s väčšinovou populáciou. Vzhľadom k sociálnej odkázanosti sa v posledných rokoch čoraz častejšie objavuje i fakt, že rodiny majú reálnu skúsenosť s nedostatkom jedla. Podľa prieskumov respondenti uvádzajú, že v priebehu mesiaca niekoľko dní trpia hladom.

Predpokladá sa tiež vyššia spotreba alkoholu a následne choroby s tým spojené (cirhóza pečene, ochorenia tráviaceho traktu a pod.) a aj ďalekosiahle sociálne a ekonomické dôsledky alkoholizmu (patologické javy, násilné činy, rozpad rodiny a pod.). Častejšie sa objavujú indicie na nárast závislostí v rómskej populácii (fajčenie, a to i u detí a tehotných žien, fetovanie, gemblerstvo a pod.). Príčiny treba hľadať nielen v zlej sociálnej situácii, ale aj v nízkej vzdelanostnej úrovni a slabom zdravotnom povedomí. V rómskych komunitách absentujú vedomosti o ochrane zdravia, reprodukčnom zdraví, sexuálnom správaní, opatere detí a o osobnej hygiene. Predovšetkým správy mimovládnych organizácií (ďalej iba „MVO“) poukazujú na skutočnosť, že Rómovia môžu byť diskriminovaní aj pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti, napríklad oddelenými izbami pre Rómov a ostatných. Od roku 2003 Slovensko čelí aj žalobám z násilných sterilizácií rómskych žien.

Koncom 90-tych rokov 20. storočia sa pilotovali viaceré programy, ktoré sa snažili zlepšovať dostupnosť zdravotnej starostlivosti predovšetkým pre príslušníkov marginalizovaných rómskych komunít. Od roku 2007 funguje Program podpory zdravia znevýhodnených komunít na Slovensku na roky 2007 - 2015, ktorý sa realizuje prostredníctvom regionálnych úradov verejného zdravotníctva. Je do neho zapojených 30 komunitných pracovníkov v oblasti zdravotnej výchovy, ktorých úlohou je sprostredkovať komunikáciu, zvyšovať informovanosť a šíriť zdravotnú výchovu. Ukazuje sa, že na podmienky SR pri existencii viac ako 600 rómskych osád s rôznou mierou sociálneho vylúčenia je Program podpory zdravia znevýhodnených komunít na Slovensku na roky 2007 – 2015 nedostačujúci.

Globálny cieľ:

Podporiť prístup k zdravotnej starostlivosti a verejnému zdraviu, vrátane preventívnej zdravotnej starostlivosti a zdravotníckej osvedy. Znížiť rozdiel v zdravotnom stave medzi Rómami a väčšinou populáciou.

Oblasť bývania

Za posledných dvadsať rokov bol v Slovenskej republike v oblasti bývania zaznamenaný výrazný prepád životnej úrovne rómskych komunít. V uvedenom období došlo zo strany rómskej populácie k presídľovaniu z integrovaných mestských štvrtí do mestských get a vidieckych osád a to najmä v segregovaných oblastiach. Oblasť bývania je nesporene jednou z oblastí, kde sa najviac prehľbujú rozdiely medzi rómskou a väčšinou populáciou. Napriek faktu, že v rámci väčšinovej populácie sú skupiny znevýhodnené v rôznych oblastiach a rovnako označované ako zraniteľné, či už kvôli ekonomickému statusu alebo etnickému pôvodu, len rómske komunity na Slovensku vytvárajú osady a v nich rôzne typy neštandardných obydí, ktoré nespĺňajú technické, ani hygienické normy. Tieto neštandardné obydí sú často postavené na pozemkoch s neusporiadaným právnym titulom, bez stavebných povolení. Neštandardné sú aj stavebné materiály ako drevo, plech, hlina. Ďalším veľkým problémom je nedostupnosť základnej infraštruktúry ako je elektrina, prístup k pitnej vode, prístupové cesty a chodníky s verejným osvetlením, plyn, kanalizácia. Osobitným problémom v tomto smere je odvoz a nakladanie s komunálnym odpadom. Situáciu čiastočne rieši Program rozvoja bývania, ktorý schválila vláda SR a realizuje sa od roku 1998. V rámci tohto programu MDVRR SR poskytuje dotácie na obstaranie nájomných bytov bežného a nižšieho štandardu, obstaranie technickej vybavenosti a taktiež aj na odstránenie systémových porúch bytových domov.

Tento program sa v súčasnosti riadi zákonom c. 443/2010 o dotáciách na rozvoj bývania a o sociálnom bývaní. Na základe tohto programu bolo v SR postavených takmer 2 900 bytov. Napriek unikátnosti programu v strednej a východnej Európe nemožno o programe tvrdiť, že je univerzálnym riešením otázky bývania rómskych komunít a stále má svoje limity. Je v záujme Slovenska tento program udržať a pokiaľ možno vylepšiť. Poslednou problematikou je problematika sociálneho bývania ako služby. Bývanie je oblasť, na ktorú ide najväčšia časť výdavkov domácností. Definícia sociálneho bývania sa prvýkrát objavila v roku 2010. Mestá a obce ako prvoradí poskytovatelia sociálnych služieb budú musieť častejšie svojim občanom hľadať možnosti riešenia ich bytovej situácie, a to i v čase obmedzených obecných rozpočtov

Globálny cieľ:

Zlepšiť prístup k bývaní s osobitným dôrazom na sociálne bývanie a potreba podporovať odstránenie segregácie v bývaní, a plné využitie finančných prostriedkov, ktoré sa nedávno sprístupnili v kontexte Európskeho fondu regionálneho rozvoja. Znížiť rozdiel medzi väčšinou populáciou a Rómami v podiele prístupu k bývaní a inžinierskym sieťam (ako napr. voda, elektrina a plyn) a znížiť podiel chatrčí a nelegálnych obydí o 25 %.

Oblasť finančného začlenenia

Empirické dôkazy naznačujú, že prístup k základným finančným službám ako sú sporenie, platby a úver dokáže pozitívne ovplyvniť život chudobných. Chýbajúci prístup k financiám je často najväčšou prekážkou rastu drobných, malých a stredných podnikov (MSME). Finančné systémy európskych štátov sú

vo všeobecnosti považované za vysoko rozvinuté s významným vplyvom na populáciu. Napriek tomu je stále relatívne vysoké percento domácností v nových členských štátoch EÚ bez účtov v bankách v porovnaní s EÚ-15. Nedávnymi prieskumami v domácnostiach⁵¹ realizovanými v nových členských štátoch sa preukázalo, že dochádza k závažnému prekryvaniu sa domácností bez účtov v bankách s rómskou populáciou. Prieskum domácností tiež poskytuje dôkazy o tom, že rómske domácnosti majú zvyčajne väčšie ťažkosti pri dosahovaní finančného zabezpečenia než majoritná populácia. Tento fakt je priamo naviazaný na spôsob, akým rómske domácnosti využívajú bankové služby. Špecifickým problémom Slovenska v otázke finančného začlenenia je slabý dosah bankových sietí. Analýza údajov z prieskumu domácností ukazuje, že rómske rodiny žijúce segregovane oveľa menej využívajú bankové služby. Až 64 % rómskych domácností žije viac ako 3 km od najbližšej pobočky banky, zatiaľ čo u väčšinovej populácie je to iba 36 % obyvateľov. Uvedené faktory spolu s obmedzenou finančnou gramotnosťou a nízkym povedomím o právach spotrebiteľov v najchudobnejších oblastiach vedú k stále rozšírenejšiemu fenoménu úžerníctva v mnohých rómskych komunitách.

Prieskum domácností odhalil, že až pozoruhodne vysoký podiel rómskych domácností si požičiava peniaze z neformálnych zdrojov a od obchodníkov. Úžera je v spomínaných komunitách veľmi bežný jav. V mnohých prípadoch dochádza k zatajovaniu takýchto zdrojov pôžičiek. Finančné vylúčenie rómskej populácie zostáva páľčivé, a to nielen kvôli vystaveniu rómskych komunit násilným a dravým finančným praktikám, ale tiež preto, že rómske domácnosti a prístup malých a drobných podnikateľov k financiám a pochopeniu ich významu sú nevyhnutnými predpokladmi pre dosiahnutie ekonomických a finančných prínosov sociálneho začlenenia. Táto otázka si vyžaduje komplexné riešenia na úrovni štátu. Následným opatrením po intervencii štátu by mala byť otázka finančného začlenenia, ktorú je potrebné riešiť s pomocou účtov s nízkymi poplatkami alebo bez poplatkov a poskytnutím finančných školení v rómskych komunitách. Toto si vyžaduje širokú spoluprácu medzi finančnými inštitúciami a neziskovými organizáciami.

Na stimulovanie poskytovania mikroúverov rómskym podnikateľom je potrebné preskúmať potenciál iniciatív na spoluprácu medzi mimovládnyimi organizáciami a súkromným sektorom spoločne s podporou rastu drobných, malých a stredných podnikateľov (MMSE) a väčšieho využitia nástrojov EÚ ako sú Jeremie, Jasmine a Progress. Iniciatívy si vyžadujú silnú politickú podporu, riadenie, ako aj prípadnú legislatívnu podporu.

Globálny cieľ:

Zlepšiť finančnú gramotnosť, poskytnúť marginalizovaným rómskym komunitám informácie o finančných službách, podporovať základné a pokročilé finančné vzdelávanie a odbornú prípravu marginalizovaných rómskych komunit.

Oblasť nediskriminácie

Skutočnú mieru diskriminácie rómskej populácie na Slovensku je ťažké kvantifikovať vzhľadom na pretrvávajúci nedostatok etnicky špecifických dát. Jedným z mála zdrojov informácií je prieskum Agentúry EÚ pre základné práva, podľa ktorého 41 % oslovených Rómov na Slovensku sa v priebehu jedného roka stalo obeťami diskriminácie na základe svojho etnického pôvodu. Z tohto počtu slovenskí Rómovia zažili diskrimináciu:

- pri hľadaní zamestnania alebo v zamestnaní – 23 %;
- zo strany realitnej agentúry/majiteľa – 10 %;
- zo strany zdravotníckeho personálu – 17 %;

- zo strany personálu sociálnych služieb – 15 %;
- zo strany školského personálu – 6 %;
- v oblasti súkromných služieb – 24 %.

Pre komplexný pohľad na problém diskriminácie rómskej populácie sú potrebné intenzívne a cielene orientované výskumy na zmapovanie reálneho stavu. V tejto súvislosti sa však vynára pretrvávajúci problém získavania spoľahlivých dát v oblasti diskriminácie z dôvodu etnicity či rasy (predovšetkým z dôvodu príslušnosti k rómskemu etniku), zdravotného postihnutia, veku, náboženstva, sexuálnej orientácie, ale aj sociálneho statusu a viacnásobnej diskriminácie v súlade s legislatívou upravujúcou ochranu osobných údajov. Jedným z dôsledkov tohto stavu je nemožnosť vyhodnocovania dopadov a merania progresu antidiskriminačných politík a ich jednotlivých opatrení. Dôležitým rámcovaním pre integračné politiky vo vzťahu k Rómom je v súčasnosti pripravený návrh na vypracovanie Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike, ktorá re/definuje základné pojmy, koncepty a stanoví prioritné úlohy v troch hlavných oblastiach implementácie ľudskoprávnej politiky štátu:

- posilnenie (prípadne vytvorenie) efektívnych koordinačných, monitorovacích a participatívnych mechanizmov implementácie ľudskoprávnych cieľov a politík;
- posilnenie a rozvoj nezávislých ľudsko-právnych inštitúcií;
- stanovenie konkrétnych priorít pre jednotlivé oblasti ľudských práv a jednotlivé.

Kľúčovou podmienkou pre úspech stratégie inklúzie Rómov a efektívnosť opatrení je získanie celospoločenskej podpory. V tomto kontexte je vzhľadom na nelichotivú situáciu podstatné zintenzívniť pôsobenie štátu v oblasti výchovy a vzdelávania k ľudským právam. Tejto agende sa venuje Výbor pre výskum, vzdelávanie a výchovu v oblasti ľudských práv a rozvojového vzdelávania, ktorý bol zriadený ako stály odborný orgán rady pre otázky výskumu, vzdelávania a výchovy v oblasti ľudských práv a ľudsko-právnej osvety, s osobitným zreteľom na presadzovanie inkluzívnosti. Výbor pri svojej činnosti má zohľadňovať medzinárodné záväzky Slovenskej republiky v oblasti výchovy a vzdelávania v oblasti ľudských práv, ľudsko-právnej osvety a rozvojového vzdelávania. Úlohou výboru bude taktiež sledovať príslušné odporúčania Organizácie Spojených národov, jej špecializovaných organizácií, predovšetkým Organizácie Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru, Rady Európy, Európskej únie, Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe a ďalších medzinárodných orgánov, organizácií a inštitúcií. Výbor má eminentný význam pre realizáciu parciálnych ľudskoprávnych problematík sledovaných jednotlivými výbormi rady, preto bude úzko spolupracovať a koordinovať svoju činnosť s ostatnými výbormi a pracovnými skupinami rady.

V oblasti prevencie diskriminácie a riešenia konfliktov vyplývajúcich z existencie nerovnakého postavenia komunit v súčasnosti absentuje systematické využívanie mechanizmov, ktoré sa vo svete s úspechom používajú, avšak na Slovensku po pokusoch o zavedenie koncom 90-tych rokov 20. storočia dnes prakticky neexistujú. Vytvorenie priestoru pre znovu zavedenie komunitnej mediácie a zmierovacích rád si vyžaduje evidentný nárast napätia a naliehavú potrebu riešenia prevencie konfliktov medzi rómskou a nerómskou populáciou. To predpokladá vytvorenie siete sprostredkovateľov, mediátorov, facilitátorov či zmierovačov, ktorú by mali v súčinnosti zabezpečiť relevantné štátne inštitúcie, samosprávy, MVO, cirkvi a jednotlivci v tých lokalitách, v ktorých je existujúci alebo hrozí potenciálny konflikt súvisiaci s koexistenciou rómskej a nerómskej populácie. Toto opatrenie smeruje k možnosti artikulovať a riešiť problém a vznikajúci konflikt skôr, ako eskaluje do ťažko riešiteľnej podoby, čo v konečnom dôsledku smeruje k znižovaniu nákladov

na ich riešenie. Zároveň otvára možnosť participatívnej účasti dotknutých strán na riešení, ktoré berú zároveň na seba zodpovednosť za to, čo sa v ich spoločenstve deje, pričom sama cesta dialógu a pozitívneho riešenia existujúcich sporov prispieva k zlepšeniu vzájomných vzťahov. „V rámci MRK je možné identifikovať aj viacnásobnú diskrimináciu, ktorej podliehajú najmä ženy a dievčatá. Postavenie žien v MRK s tradičným modelom usporiadania rodiny s matkou zodpovednou za starostlivosť o mnohopočetnú rodinu a domácnosť, nízka vzdelanostná úroveň žien a ich nízka ekonomická aktivita v značnej miere ovplyvňujú kvalitu nielen ich života, ale aj života ich detí a udržujú cyklus chudoby. Posilňovanie žien a rešpektovanie ich ľudských práv (vrátane reprodukčných práv) a rovnoprávnosti je jedným zo základných atribútov ľudského rozvoja, preto je potrebné aj v rámci MRK venovať zvýšenú pozornosť odstraňovaniu predsudkov a nerovnoprávneho postavenia žien.“

Globálny cieľ:

Efektívnejšie implementovať antidiskriminačnú legislatívu prostredníctvom poskytovania účinnej a cielenej pomoci obetiam diskriminácie z dôvodu príslušnosti k rómskemu etniku. Zaviesť do praxe funkčné mechanizmy riešenia a prevencie konfliktov na lokálnej úrovni týkajúcich sa komunitných problémov s cieľom znižovať napätie existujúce vo vzájomnej koexistencii rómskej a nerómskej populácie a odbúravať pocit rezignácie a neriešiteľnosti týchto konfliktov.

1. Odstrániť prekážky efektívnejšej implementácie antidiskriminačnej legislatívy:

- novelizovať resp. rekonštruovať Antidiskriminačný zákon;
- sfunkčnit' inštitút dočasných vyrovnávacích opatrení;
- zabezpečiť dostupnú a kvalitnú právnu pomoc vo veciach porušenia

Antidiskriminačného zákona;

- transformovať Slovenské národné stredisko pre ľudské práva na funkčnú inštitúciu pre rovnosť vrátane posilnenia kompetencií;
- zvýšiť informovanosť a právne povedomie Rómov o možnostiach ochrany pred diskrimináciou;
- vytvoriť metodológiu štandardizovaného zberu anonymných údajov o príslušnosti k národnostnej menšine alebo etnickej skupine, sexuálnej orientácii alebo iných charakteristík pri zachovaní princípov ochrany osobných údajov podľa platnej legislatívy;
- vytvoriť platformu pre odbornú diskusiu širšej právnickej verejnosti (sudcovia, advokáti, experti z akademického prostredia, ako aj študenti práva), pomáhajúce profesie (Equality Body, Ombudsman, CPP) k aplikácii antidiskriminačnej legislatívy.
- zamerať sa na odstraňovanie viacnásobnej diskriminácie žien a znižovanie rodových nerovností v súkromnom a verejnom živote MRK a podporovať ekonomickú samostatnosť rómskych žien pomocou osvety k rodovej rovnosti spoluprácou s MVO zaoberajúcich sa rodovou rovnosťou

2. Vytvorenie priestoru a mechanizmov na riešenie a prevenciu konfliktov medzi rómskou a nerómskou populáciou:

- vytvoriť stabilný systém poskytovania komunitnej mediácie v oblastiach s akútnym konfliktom;
- zabezpečiť vytvorenie siete zmierovacích rád v regiónoch a lokalitách s vyššou koncentráciou rómskej populácie, s úlohou včasného signalizovania potenciálnych konfliktov a ich riešenia v ranných fázach vývoja konfliktu.

Oblasť prístupov smerom k väčšinovej spoločnosti – Iniciatíva integrácie Rómov prostredníctvom komunikácie

V záujme zabezpečiť plnohodnotnú ekonomickú a sociálnu inklúziu Rómov, ktorá si vyžaduje zmenu postojov väčšiny obyvateľstva aj rómskych komunít, vláda SR presadzuje Iniciatívu integrácie Rómov prostredníctvom komunikácie s Rómami, ale aj väčšinovou spoločnosťou. Cieľom iniciatívy je odstraňovať stigmatizáciu rómskeho obyvateľstva jeho cieľným začleňovaním do spoločnosti. Osvetou a výchovou majoritnej populácie prispieť k objektívnemu spoznávaniu rómskej populácie a následne aj ich prijatiu. Negatívne nálady a postoje voči Rómom sa vyskytujú na rôznych úrovniach spoločnosti. Vláda SR preto v záujme inklúzie rómskej populácie presadzuje dlhodobý a komplexný prístup s paralelným využitím rôznorodých metód. Opakované, rôznorodé pôsobenie na jednotlivé cieľové skupiny verejnosti je pre zmenu postojov nevyhnutné. Jednotlivé piliere iniciatívy sú založené na princípe solidarity, ktorý je obojstranne výhodný pre obyvateľstvo, keďže začlenenie prináša významné zisky v sociálnej a ekonomickej rovine a podporujú efektívnosť verejných politík v procese inklúzie (komunikácia orgánov štátnej správy, územnej samosprávy a komunít). Piliere iniciatívy zároveň vytvárajú priestor pre aktivity, ktoré nadväzujú a dopĺňujú úsilie ostatných častí stratégie. Úspech iniciatívy je pre inklúziu Rómov kľúčový.

Iniciatíva sa opiera o tri piliere:

1. komunikáciu zameranú na odmytívanie Rómov a osvetu
2. podporu inkluzívnych prístupov, vzdelávanie a expertízu
3. spoločnú pro-integracnú platformu.

1. Komunikácia zameraná na odmytívanie Rómov a osvetu

Cieľom je odstrániť existujúce mýty vo verejnej mienke voči Rómom, a to najmä:

- 1) Komunikáčnymi aktivitami zacielenými na odstránenie stereotypov a predsudkov voči Rómom, ktoré by mali byť jednotne prezentované a koordinované kompetentnými orgánmi a organizáciami. V záujme naplnenia cieľa je nevyhnutné, aby si ho osvojili, stotožnili sa s ním a následne sa zapojili do jednotlivých komunikačných aktivít.
- 2) Je potrebné spochybňovať a odstraňovať predsudky a stereotypy majoritnej populácie prostredníctvom multikultúrneho vzdelávania, osvety za aktívnej účasti masovokomunikačných prostriedkov a aktívneho vystupovania na sociálnych sieťach.
- 3) Efektívnou komunikáciou začleňovať Rómov do spoločnosti a opätovne vytvárať ich pocit spolupatričnosti.
- 4) Vytvárať komunikačné príležitosti na slobodnú a efektívnu výmenu informácií, iniciovať príležitosti vzájomného kontaktu a aktívnej spolupráce Rómov s nerómskou populáciou a motivovať k účasti na nej aj za pomoci facilitátorov, či mediátorov, keď je to vhodné.
- 5) Vytvárať komunikačné príležitosti a iniciovať príležitosti vzájomného kontaktu a aktívnej spolupráce v rámci rómskej populácie s cieľom odbúravať vnútroetnické stereotypy a predsudky a súčasne budovať rómsku elítu, ktorá by dokázala obraňovať príslušníkov menej exkludovaných komunít.

2. Podpora inkluzívnych prístupov, vzdelávania a expertízy

Cieľom je podporovať inkluzívne postoje v profesných a odborných komunitách, ktoré môžu prispievať k sociálnej integrácii Rómov. Dôraz sa kladie na vzdelávanie a podporu inkluzívneho správania voči Rómom, a to najmä v oblastiach:

- 1) socializácie, výchovy v rodine a vzdelávania;
- 2) zamestnávania, pracovného života, či ekonomickej aktivity všeobecne;
- 3) zdravotného zabezpečenia a zdravotníckych služieb;
- 4) občianskej a politickej participácie;
- 5) mediálnej komunikácie.

Primárnymi cieľovými skupinami sú predstavitelia samosprávy, pedagógovia, zdravotnícki pracovníci, zložky zapojené do výkonu spravodlivosti (prokuratúra, polícia, súdnictvo) a novinári.

3. Spoločná pro-integračná platforma

Cieľom vzniku a existencie spoločnej pro-integračnej platformy je koordinácia a prepojenie aktivít jednotlivých aktérov iniciatívy, a to najmä za účelom:

- 1) efektívneho rozdelenia zodpovedností a kompetencií jednotlivých účastníkov komunikačných aktivít;
- 2) jednotného prístupu a charakteru komunikácie jednotlivých aktérov smerom k populácii a jednotlivým cieľovým skupinám;
- 3) vytvárania relevantného plánu aktivity v jednotlivých oblastiach štátnej správy, verejnej správy a tretieho sektora;
- 4) zhromažďovania aktuálnych a vecných informácií a ich využitia v jednotlivých oblastiach sociálnej inklúzie Rómov;
- 5) priebežného monitorovania aktivity a efektívnosti komunikácie a prístupov v inklúzii Rómov pomocou výskumného merania;
- 6) získavania a zdieľania kvalitnej a rýchlej spätnej väzby z jednotlivých komunikovaných oblastí.

Hlavnými aktérmi v pro-integračnej platforme sú Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, Úrad vlády SR, príslušné ministerstvá (Ministerstvo vnútra SR, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, Ministerstvo zdravotníctva SR, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Ministerstvo hospodárstva SR), orgány územnej samosprávy, polícia. Ďalšími rozhodujúcimi aktérmi sú organizácie občianskej spoločnosti, ktoré dokážu sprostredkovať kvalitnú a rýchlu spätnú väzbu a zdieľajú hodnoty kampane.

Implementácia stratégie

1 Postavenie kľúčových partnerov pri realizácii stratégie

Uvedomujeme si, že pre úspešnú implementáciu stratégie je nevyhnutné vymedziť úlohu a postavenie ďalších kľúčových partnerov, ako sú vyššie územné celky, cirkvy, akademické inštitúcie a neziskový sektor všeobecne.

1. 1 Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity

Vláda SR poverila Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity ako poradný orgán vlády SR prípravou Stratégie Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020. Príprava stratégie si vyžiadala rozsiahle konzultácie na národnej, regionálnej a miestnej úrovni. Medzinárodné inštitúcie ako Svetová banka a Rozvojový program OSN (UNDP) sa podieľali na príprave stratégie formou sprostredkovania podkladových dát a odborných analýz. Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity (ďalej iba „USVRK“) bude jedným z kľúčových partnerov aj pri implementácii stratégie ako koordinátor jednotlivých aktivít i odbornej platformy na posudzovanie vhodnosti jednotlivých nástrojov a politík. Jeho úlohou bude sledovať globálny cieľ a zjednocovať víziu vlády SR vo vzťahu k Rómom. V priebehu implementačného procesu stratégie je úlohou USVRK koordinácia monitorovacích a analytických procesov. Monitorovanie a zber údajov bude prebiehať v súčinnosti

s UNDP, Svetovou bankou, rómskou občianskou spoločnosťou a ďalšími partnermi. Zo Štatútu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, ktorý má postavenie poradného orgánu vlády SR vyplýva jeho zodpovednosť za zhromaždenie priebežných a finálnych analýz. USVRK bude pravidelne raz ročne spracovávať monitorovaciu správu, ktorá bude informovať o implementovaní jednotlivých opatrení. Hodnotiacu správu bude USVRK spracovávať každé dva roky s prihliadnutím na nezávislé evaluačné zdroje. Na základe hodnotení bude USVRK navrhovať opatrenia, prípadne úpravy v zavedených politikách. Vo vzťahu k zahraničným partnerom sa USVRK stáva národným kontaktným bodom stratégie, z čoho vyplýva koordinačná úloha pri aktivitách spojených so zberom dát vykonávaných externými agentúrami. Zároveň preberá komunikačnú a koordinačnú úlohu vo vzťahu k Rómskej platforme EÚ.

Samosprávy

Združenie miest a obcí Slovenska (ďalej iba „ZMOS“) je vnímaný ako jeden z hlavných implementačných partnerov Stratégie Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020. ZMOS zastupuje záujmy samospráv na Slovensku. Základným predpokladom nevyhnutnej spoločenskej zmeny by malo byť dosiahnutie širšej spoločenskej a politickej zhody na princípoch tejto stratégie. Je potrebné uviesť, že vysoká závislosť marginalizovaných rómskych komunít na systéme sociálnej pomoci, ktorá je výsledkom neinkluzívnych, či demotivačných parametrov spolu s nezvratnými demografickými zmenami v nadchádzajúcich dekádach, bude predstavovať zásadné riziko stability verejných rozpočtov – rozpočtu štátu, ako aj rozpočtov miest a obcí. Neplnenie finančných záväzkov, no i nevytváranie podmienok na plnenie záväzkov v rámci stratégie je tak ohrozením nielen pre príslušníkov majority, ale aj marginalizovaných komunít. Je potrebné, aby uvedená téma mala patričné miesto v odborných, politických aj celospoločenských diskusiách. Pri nastavovaní podmienok implementácie je dôležité pamätať na administratívnu dosiahnuteľnosť, garanciu vzťahov a nastaviť procesy tak, aby neodradili zainteresované subjekty od participácie. Marginalizované rómske komunity vyžadujú najrozsiahlejšie okamžité intervencie v Prešovskom, Košickom, Banskobystrickom samosprávnom kraji, ale ani iné územia Slovenska by nemali byť vylúčené z možnosti čerpať fondy EÚ, vrátane Bratislavského samosprávneho kraja.

Pre jednotlivé oblasti politik vyplývajú samosprávam osobitné úlohy:

V oblasti vzdelávania:

ZMOS dlhodobo upozorňuje na zmysel predprimárneho vzdelávania ako predpokladu úspešného zapojenia do primárneho vzdelávacieho procesu. Zároveň poukazuje na nedostatky v politikách štátu a v štátom vytváraných podmienkach, ktorými je determinované predprimárne vzdelávanie.

Vzdelávanie v lokalitách s vysokou koncentráciou detí celiacich chudobe, či sociálnemu vylúčeniu s nedostatočnou podporou vzdelávania zo strany ich rodín má svoje negatívne aspekty. Nedostatočné priestorové podmienky v materských aj základných školách vedú k vyššiemu počtu žiakov v triedach. Tie kladú vyššie nároky na pedagogický personál, ktorý neraz zvažuje uplatnenie v iných školách za obdobných platových podmienok.

Odporúčania pre obce a obecné zastupiteľstvá:

- Na úrovni školských rád zabezpečiť desegregačné plány v spolupráci so zástupcami komunity a sociálnymi pracovníkmi. V úzkej komunikácii s komunitou nastaviť jasné konzekventné pravidlá a štandardy pre všetkých žiakov.
- Maximalizovať participáciu aktivovaných nezamestnaných pri zabezpečovaní účasti detí na vzdelávaní, bezpečnej ceste do školy a zo školy, poriadku na školách. Priestupky proti disciplíne riešiť v súčinnosti rodiča a sociálneho pracovníka. Z uvedeného dôvodu je potrebné nájsť efektívne stimuly pre vzdelávanie aj zo strany rodičov.
- Odborné vzdelávanie by nemalo byť presúvané do osád, naopak žiaci z osád by mali mať možnosť cestovať za vzdelávaním. Potenciál pracovnej mobility žiaka s ukončenou odbornou školou, ktorá je lokalizovaná v blízkosti osady je nižší.

V oblasti zamestnanosti:

Mestá a obce dlhodobo vytvárajú pracovné podmienky pre udržiavanie alebo získanie základných pracovných návykov, ktoré svojim charakterom možno považovať za nízkoprahové. Súčasný model služieb zamestnanosti nie je dostatočne flexibilný pre reflektovanie rôznorodých potrieb, na strane nezamestnaného aj na strane trhu práce. Fakticky neexistuje nástroj zvyšujúci motiváciu úradov práce, sociálnych vecí a rodiny na umiestňovaní nezamestnaných na trhu práce, resp. na zvyšovaní ich šancí na umiestnenie. Uvedené skutočnosti vedú k formálnej a neefektívnej aplikácii nástrojov aktívnej politiky na trhu práce v zmysle zákona o službách zamestnanosti. Politika zamestnanosti by mala byť smerovaná na rôzne úrovne zamestnateľnosti tak, aby ako celok vytvárala systém postupných krokov smerujúcich k zamestnanosti. Nástroje pre jednotlivé stupne by mali smerovať k podpore prechodu na vyšší stupeň zamestnateľnosti. ZMOS podporuje zvyšovanie zapojenia tak verejného sektora, ako aj privátneho sektora na vytváraní inkluzívnych pracovných miest, avšak s ohľadom na schopnosti a možnosti daných aktérov.

Aktivity ZMOS-u:

- Presadzovať zmenu nastavenia fungovania služieb zamestnanosti (britský, resp. nemecký model agentúr), ktoré budú schopné pružne reagovať na meniace sa podmienky trhu práce a špecifické potreby nezamestnaných. Hľadať možnosti na previazanie služieb zamestnanosti, sociálnych činností štátu a samosprávy. Presadzovať nastavenie podmienok pre ich aplikáciu v praxi verejnej správy.
- ZMOS bude podporovať sprístupnenie inštitútu (riadeného) súkromného bankrotu, znovuoživenia možnosti pre poskytovanie sociálnych pôžičiek a sprísnenie podmienok pre podnikanie nebankových subjektov. Ambíciou je priniesť a predstaviť model LETS (Local Exchange Trade System) ako súčasť komunitných výmenných okruhov, ktorý popri aktivizácii jednotlivcov prináša pozitívne zmeny pri budovaní komunity a jej sebastačnosti.

Odporúčania pre obce a obecné zastupiteľstvá:

- Hľadať možnosti multiplikačných efektov pre miestne investície, zvážiť zapojenie LETS do aktivačných činností (menších obecných služieb) ako nástroja na zvýšenie záujmu a zmysluplnosti aktivačných prác.

V oblasti zdravia:

ZMOS dlhodobo žiada o zmenu v prístupe k odpadovému hospodárstvu. Súčasné nastavenie politik bráni rozvoju zamestnanosti v tomto sektore. ZMOS bude i naďalej žiadať o nastavenie funkčného systému odpadového hospodárstva. Nakoľko investície do prevencie a efektívnosti sú vo všeobecnosti najlepšou cestou znižovania verejných výdavkov, ZMOS bude hľadať spôsoby na previazanie objemu preventívnych investícií s objemom prostriedkov na zdravotnú intervenciu na úrovni zdravotných poisťovní, čím sa vytvorí priestor pre podporu efektívnych preventívnych programov zo zdrojov verejného zdravotného poistenia podľa prevalencie ochorení alebo jej koncentrácie na určitom území. ZMOS bude naďalej hľadať spôsoby pre reguláciu služieb a tovarov majúcich negatívny vplyv na lokálnu komunitu – gemblerstvo, fetovanie, alkohol a pod.

Odporúčania pre obce a obecné zastupiteľstvá:

- Využívanie aktivovaných nezamestnaných na preventívne programy a osvetu, utváranie podmienok pre terénne zdravotné služby.
- Budovanie podmienok pre zásobovanie pitnou vodou je podmienené viacerými aspektami, najmä charakterom osídlenia (legálne, nelegálne); nákladovosťou budovania infraštruktúry (umiestnenie osídlenia od existujúcej infraštruktúry); ekonomikou prevádzky (zabezpečenie uhrádzania spotrebovanej pitnej vody); či prítomnosťou alternatívnych prístupov k pitnej vode (pramene, studne).

V oblasti bývania:

V oblasti bývania je potrebné vytvárať postupne integrujúce formy bývania, ktoré budú rozvíjať participáciu obyvateľov bytov, ich zodpovednosť a snahu o štandardné bývanie. Pri podpore výstavby bytov nižšieho štandardu maximalizovať možný podiel nekvalifikovanej práce, použiteľných cenovo dostupných materiálov, predovšetkým prírodných materiálov. Certifikované bezplatne dostupné projekty by mali v rámci administratívnych konaní mať jednoduchší režim. Pri podpore výstavby nájomného bytového fondu zväžiť aj iné možnosti podpory budovania bytového fondu napr. vyššou angažovanosťou súkromného kapitálu. ZMOS bude presadzovať programy a postupy pre výstavbu cenovo dostupných typizovaných bytov nižšieho štandardu. V záujme ich cenovej dostupnosti a znižovania administratívnej náročnosti bude hľadať možnosti pre ich výstavbu v zjednodušenom administratívnom režime a hľadať spôsoby na maximalizáciu participácie na výstavbe zo strany budúceho nájomcu (typizované projekty by mali mať podrobný manuál výstavby). Popri štátnej podpore nájomného bývania bude hľadať spôsoby pre zvýšenie súkromných investícií do výstavby obecných nájomných bytov. Uvedené formy nájomného bývania musia vytvárať priestor pre integráciu najzraniteľnejších skupín.

Odporúčania pre obce a obecné zastupiteľstvá:

- V rámci modelu prestupného bývania venovať rovnakú pozornosť všetkým typom a stupňom nájomného bývania.
- V rámci komunitných plánov a nástrojov aktívnej politiky trhu práce hľadať formy podpory samosprávy v bytových domoch a vytvárať podmienky pre zveľaďovanie bytového fondu ich majiteľmi: domový dôverník, mikropôžičky a mikrogranty na stavebný materiál na obnovu zanedbaných bytových domov v prípade, ak je ich obývanie ešte bezpečné.

Mimovládne organizácie

Rómske MVO je možné rozdeliť podľa zamerania do dvoch skupín:

□ pracujúce na lokálnej – komunitnej úrovni, zväčša bez dostatočných ľudských kapacít, finančne nestabilných, bez potrebného technického vybavenia, bez akéhokoľvek alebo nedostatočného príjmu z projektovej a vedľajšej činnosti, fungujúce zväčša na dobrovoľnej účasti, bez kapacít uchádzať sa o finančné zdroje z EÚ;

□ pracujúce na regionálnej alebo aj na národnej úrovni odkázané na finančné zdroje jedného alebo viacerých donorov, finančne nestabilné a neschopné samofinancovania, s obmedzenými ľudskými kapacitami, s nedostatočným zameraním na vzťahy s verejnosťou a masovokomunikačnými prostriedkami, či výskumné aktivity, bez advokačných kompetencií s absentujúcim efektívnym mechanizmom vnútorného riadenia a procesov strategického plánovania.

Programové obdobie na roky 2014 – 2020

V októbri 2011 prijala Európska komisia legislatívny balíček pre kohéznu politiku na obdobie 2014 – 2020, ktorého zmyslom bolo naštartovať rast a pracovné príležitosti v Európe zacielením na investovanie EÚ do programu Európa 2020. Sústreďovanie sa na zredukovanie počtu investičných priorít v súlade s týmito cieľmi bude stredobodom nových Zmlúv o partnerstve, ktoré členské štáty podpíšu s Európskou komisiou. Očakáva sa, že vplyv týchto fondov bude ešte posilnený zjednodušením a zosúladením pravidiel platných pre jednotlivé fondy.

Európsky sociálny fond

Predpokladá sa, že ESF bude v budúcnosti ešte posilnený, predovšetkým vo svetle koncentrovania sa na tvorbu pracovných príležitostí a na sociálnu integráciu v rámci programu Európa 2020. Komisia navrhuje širší finančný rámec 84 mld. Eur pre ESF, s minimálnym 20 % podielom určeným na opatrenia súvisiace so sociálnou integráciou. Navrhuje tiež väčšiu podporu pre sociálne inovácie. Komisia chce, aby sa ESF sústredil na obmedzený počet projektov a investičných priorít v zmysle programu Európa 2020, čím by sa zvýšil jeho vplyv a maximalizovali dopady. Veľký význam pre integráciu Rómov majú tiež ustanovenia o väčšej účasti sociálnych partnerov a občianskej spoločnosti na implementácii ESF prostredníctvom vzájomnej spolupráce, podpory rozvojových programov organizovaných na lokálnej úrovni, ako aj zjednodušenia systému prerozdelenia zdrojov. Pravidlá platné pre financovanie projektov z prostriedkov ESF budú zjednodušené, najmä pokiaľ ide o „malých“ príjemcov, ktorí tvoria minimálne 50 % príjemcov prostriedkov z ESF, ako napr. mimovládne organizácie a malí a strední podnikatelia. ESF dokáže financovať politiky vo väčšine oblastí definovaných v stratégii. Nasledovné oblasti sú najrelevantnejšie z pohľadu financovania prostredníctvom ESF: vzdelávanie, vrátane predškolského vzdelávania; zvyšovanie kvalifikácie; činnosti komunitných centier, vrátane komunitnej a terénnej práce, asistencie v oblasti zdravia a vzdelávania, kampaní informujúcich verejnosť, iniciatív na komunitnej úrovni a inovatívnych sociálnych služieb a aktivít mimovládnych organizácií.

Európsky fond pre regionálny rozvoj

ERDF sa sústreďuje na posilnenie ekonomickej a sociálnej súdržnosti v EÚ pomocou maximalizácie inherentného potenciálu jednotlivých regiónov. Kľúčové investičné priority ERDF sú infraštruktúra, energetická úspornosť a obnoviteľné zdroje, veda a výskum a inovácie, vrátane priamej pomoci malým a stredným podnikateľom, nástroje finančného riadenia a lokálny rozvoj, vrátane rozvoja miest a obcí. Integráciu

Rómov je tak možné podporiť prostredníctvom integrovaného rozvoja miest a obcí, podnikania Rómov formou aktivít podporujúcich konkurencieschopnosť malých a stredných podnikateľov, alebo prostredníctvom rozvoja infraštruktúry, vrátane bývania a sociálnej infraštruktúry.

Európsky poľnohospodársky fond pre rozvoj vidieka

V súčasnom programovom období môžu aj Rómovia požiadať o nenávratný finančný príspevok z PRV SR 2007 – 2013, nakoľko v Programe rozvoja vidieka sa uplatňuje pravidlo rovnosti príležitostí bez akejkoľvek diskriminácie. Pre budúcnosť, v zmysle programu Európa 2020 môžu byť zdroje EAFRD využité pre integráciu Rómov, a to v súlade s platnými nariadeniami a dokumentmi na európskej a národnej úrovni.

Revidovaný národný akčný plán Dekády začleňovania rómskej populácie 2005 – 2015 na roky 2011 – 2015

Priorita: Vzdelávanie

CIEĽ č. 1. ÚČASŤ DETÍ ZO SOCIÁLNE ZNEVÝHODNENÉHO PROSTREDIA (SZP) /MARGINALIZOVANÝCH RÓMSKÝCH KOMUNÍT (MRK) NA PREDPRIMÁRNOM VZDELÁVANÍ

Indikátory cieľa č. 1:

- Podiel detí zo sociálne znevýhodneného prostredia v nultom a prvom ročníku základnej školy, ktoré neabsolvovali výchovu a vzdelávanie v materskej škole v rodovom rozlíšení.
- Miera zaškolenosti 3 – 6. ročných detí zo sociálne znevýhodneného prostredia v materskej škole.

Kvantifikovaný cieľ: dosiahnuť minimálne 50 % zaškolenosť detí zo sociálne znevýhodneného prostredia na predprimárnom vzdelávaní v materskej škole

CIEĽ č. 2. ZLEPŠIŤ MOTIVÁCIU, ŠKOLSKÉ VÝSLEDKY A DOCHÁDZKU DETÍ V ZÁKLADNOM VZDELÁVANÍ A ZVÝŠIŤ POČET DETÍ POKRACUJÚCICH V DALŠOM ŠTÚDIU PO ZÁKLADNOM VZDELÁVANÍ.

Indikátor cieľa č. 2:

- Podiel detí zo SZP končiacich povinnú školskú dochádzku v nižšom ako deviatom ročníku na celkovom počte takýchto detí (ÚIPŠ a UPSVaR).
- Podiel počtu evidovaných nezamestnaných osôb so základným vzdelaním alebo bez základného vzdelania na celkovom počte evidovaných nezamestnaných vo vekovej skupine do 20 rokov v rodovom členení (UPSVaR).
- Podiel detí, ktoré po ukončení povinnej školskej dochádzky nepokračujú v štúdiu na strednej škole alebo v štúdiu na odbornom učilišti, praktickej škole alebo učilišti na celkovom počte detí končiacich povinnú školskú dochádzku (ÚIPŠ).
- Počet neospravedlnených hodín na žiaka základnej školy a na žiaka základnej školy zo SZP (ÚIPŠ).

Kvantifikovaný cieľ: zvýšiť počet detí zo SZP, ktoré ukončili základné vzdelávanie v deviatom ročníku a zvýšiť počet detí zo SZP pokračujúcich v ďalšom vzdelávaní po základnom vzdelávaní.

CIEĽ č. 3. ZLEPŠIŤ VÝSLEDKY VYUČOVACIEHO PROCESU NA STREDNÝCH ŠKOLÁCH

Indikátory cieľa č. 3:

- Počet detí opúšťajúcich školský systém bez získania kvalifikácie so zohľadnením rodového hľadiska.
- Rozdiel počtu poberateľov dotácií (sociálnych štipendií a príspevkov k dávke v hmotnej núdzi) na základných a stredných školách.
- Podiel počtu evidovaných nezamestnaných osôb s neukončenou kvalifikáciou na strednej škole na celkovom počte evidovaných nezamestnaných vo vekovej skupine do 20 rokov so zohľadnením rodového hľadiska.

CIEĽ č. 4. ZLEPŠIŤ STAROSTLIVOSŤ O PEDAGOGICKÝCH A ODBORNÝCH ZAMESTNANCOV

Indikátory cieľa č. 4:

- Existencia profesijných štandardov.
- Podiel pedagogických zamestnancov, absolventov vybraných vzdelávacích programov na celkovom počte pedagogických zamestnancov v regiónoch so sociálne znevýhodnenými skupinami.

CIEĽ č. 5. UPLATNENIE PRÁVA NA VZDELÁVANIE V MATERINSKOM JAZYKU A PODPORA ROZVOJA IDENTITY

Indikátory cieľa č. 5:

- Podiel škôl, ktoré si objednali a dostali učebnice rómskeho jazyka/v rómskom jazyku na celkovom počte škôl v regióne so sociálne znevýhodnenými skupinami.
- Objem finančných prostriedkov a počet podporených projektov na rozvoj identity zo štátneho rozpočtu.

CIEĽ č. 6. RIEŠIŤ PROBLEMATICKÉ OTÁZKY VÝCHOVY A VZDELÁVANIA V ŠPECIÁLNYCH ŠKOLÁCH A ŠKOLSKÝCH ZARIADENIACH VRÁTANE ŠKOLSKÉHO PORADENSTVA A PREVENIE

Indikátory cieľa č. 6:

- Podiel detí (chlapcov a dievčat) zaradených do špeciálnych tried bežných škôl a špeciálnych základných škôl z celkového počtu detí v základnom vzdelávaní, z toho podiel žiakov zo SZP/MRK.
- Podiel detí (chlapcov a dievčat) zaradených do špeciálnych tried bežných škôl a špeciálnych základných škôl, ktoré boli rediagnostikované, z toho podiel žiakov zo SZP/MRK.
- Podiel detí (chlapcov a dievčat) zaradených do špeciálnych tried bežných škôl a špeciálnych základných škôl pokračujúcich v ďalšom vzdelávaní po základnej škole, z toho podiel žiakov zo SZP/MRK.

Priorita: **Zamestnanosť**

CIEĽ č. 1. PODPORA ZAMESTNATELNOSTI OSÔB ŽIJÚCICH V OBCIACH S PRÍTOMNOSTOU MARGINALIZOVANÝCH RÓMSKYCH KOMUNÍT

Indikátor cieľa č. 1.: Podiel počtu evidovaných nezamestnaných osôb s neukončenou základnou školou a s neukončenou kvalifikáciou na strednej odbornej škole na celkovom počte evidovaných nezamestnaných so zohľadnením rodového hľadiska a regionálneho rozloženia.

Indikátor č. 1.2.: Podiel počtu obcí registrovaných v Atlase rómskych komunít 2004 oprávnených využívať program terénnej sociálnej práce, ktoré program aktívne využívajú na celkovom počte obcí registrovaných v Atlase a oprávnených využívať program so zohľadnením regionálneho rozloženia.

CIEĽ č. 2. PODPORA ZVYŠOVANIA ZAMESTNANOSTI OSÔB ŽIJÚCICH V OBCIACH S PRÍTOMNOSŤOU MRK

Indikátor cieľa č. 2: Miera zamestnanosti osôb žijúcich v obciach s prítomnosťou MRK ako počet pracujúcich osôb vo veku 15 – 64 na počet obyvateľov vo veku 15 – 64 so zohľadnením rodového aspektu a regionálneho rozloženia.

Indikátor č. 2.1: Miera nezamestnanosti osôb žijúcich v obciach s prítomnosťou MRK ako počet nezamestnaných osôb podľa výberového zisťovania na počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva podľa VZ so zohľadnením rodového aspektu a regionálneho rozloženia.

Indikátor č. 2.2.: Podiel detí vo veku 0 - 17 r. žijúcich v domácnostiach, v ktorých nikto nepracuje, zisťovaný so zohľadnením rodového aspektu a regionálneho rozloženia.

Indikátor č. 2.3.: Podiel počtu osôb, ktorým príjem domácnosti v zásade neumožňuje minimálne 2 z nasledujúcich 4 vecí (uspokojovať základné životné potreby, udržiavať vybavenie domácnosti, uspokojovať kultúrne záujmy, šport) k celkovému počtu osôb, zisťovaný so zohľadnením rodového aspektu a regionálneho rozloženia.

CIEĽ č. 3. ZLEPŠENIE A POSILNENIE VZŤAHU NEZAMESTNANÝCH PRÍSLUŠNÍKOV A PRÍSLUŠNÍČOK MRK S ÚRADMI PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY A INÝMI INŠTITÚCIAMI

Indikátor cieľa č. 3.: Podiel uchádzačov o zamestnanie v evidencii nad 24 mesiacov v regiónoch s prítomnosťou MRK na celkovom počte uchádzačov o zamestnanie so zohľadnením rodového aspektu a regionálneho rozloženia.

CIEĽ č. 4: PROPAGOVAŤ DOBRÚ PRAX ZAMESTNÁVANIA PRÍSLUŠNÍKOV A PRÍSLUŠNÍČOK MRK

Opatrenie č. 4.1. Podporiť a propagovať uplatňovanie inkluzívnych politík pre príslušníkov a príslušníčky MRK.

Aktivita 4.1.1. Verejné ocenenie a uznanie obciam a mestám za zavádzanie a rozvíjanie politík, ktoré prispievajú k zníženiu sociálneho vylúčenia MRK.

Ciel: zvýšenie efektívnosti inkluzívnych politík šírením príkladov dobrej praxe verejnou prezentáciou iniciatív obcí a miest

Priorita: **Zdravie**

CIEĽ č. 1. VYTVORIŤ VHODNÉ SYSTÉMOVÉ A LEGISLATÍVNE NÁSTROJE NA SKVALITNENIE SLEDOVANIA ZDRAVOTNÉHO STAVU PRÍSLUŠNÍKOV A PRÍSLUŠNÍČOK MRK

Opatrenie c. 1.1. Pripraviť podklady pre zber dát a sledovanie zdravotného stavu príslušníkov a príslušníčok marginalizovaných rómskych komunít (ďalej iba MRK) na úroveň obce.

CIEĽ č. 2. ZNÍŽIŤ VÝSKYT INFEKČNÝCH OCHORENÍ

Indikátor cieľa č. 2: Podiel očkovaných v MRK z celkového počtu detí podliehajúcich očkovaníu proti TBC, záškrtu, tetanu, čiernemu kašľu, hemofilovým invazívnym infekciám, rubeole, osýpkam, príušniciam, vírusovej hepatitíde typu B a detskej obrne

CIEĽ č. 3. ZLEPŠENIE PRÍSTUPU K PITNEJ VODE

Indikátor cieľa č. 3.: Podiel segregovaných a separovaných rómskych osídlení bez prístupu k zdravotne vyhovujúcej vode na celkovom počte rómskych osídlení.

CIEĽ č. 4. ZABEZPEČENIE DOSTUPNOSTI A VYUŽÍVANIA SLUŽIEB ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTI

Indikátor cieľa č. 4.: Miera nedostupnosti zdravotnej starostlivosti

Definícia: podiel dospelých osôb nad 18 rokov, ktoré neabsolvovali ambulantné vyšetrenie u všeobecného lekára pre dospelých, všeobecného lekára pre deti a dorast a ambulantné špecializované vyšetrenie u gynekológa a zubného lekára za posledných 12 mesiacov z dôvodov, že si to nemôžu dovoliť, je to drahé alebo že je potrebné dochádzať ďaleko, nemajú sa tam ako dopraviť, na celkovom počte dospelých osôb s nenaplnenou potrebou lekárskeho vyšetrenia.

CIEĽ č. 5. ZVÝŠIŤ INFORMOVANOSŤ A PORADENSKÚ ČINNOSŤ SO ZAMERANÍM NA PODPORU ZDRAVIA A PREVENCIU OCHORENÍ V MRK

Opatrenie č. 5.1. Zvyšovať povedomie príslušníkov a príslušníčok MRK o užitočnosti preventívnych prehliadok u lekára a význame očkovania.

Priorita: **Bývanie**

CIEĽ č. 1. ZLEPŠENIE PODMIENOK BÝVANIA A INTEGRÁCIE PRÍSLUŠNÍKOV A PRÍSLUŠNÍČOK MARGINALIZOVANÝCH RÓMSKÝCH KOMUNÍT

Indikátor cieľa č. 1.: Podiel segregovaných osídlení na celkovom počte identifikovaných osídlení.

Program „**Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov obce Jovsa do roku 2020**“

je otvorený dokument, ktorý môže byť priebežne podľa potrieb a návrhov aktualizovaný a dopĺňaný.

Návrh „**Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov obce Jovsa do roku 2020**“

bol schválený Obecným zastupiteľstvom obce Jovsa

dňa uznesením č.....

Mgr. Ľubica Čornejová
starostka obce Jovsa